

Deze brochure maakt deel uit van de serie
PATIËNTENRECHT

Postbus 1539
3500 BM Utrecht

Telefoon
030 - 297 03 03

Fax
030 - 297 06 06

E-mail
npcf@npcf.nl

Website
www.npcf.nl

- Uw rechten als patiënt (WGB0) 1 ●
- Inzage in uw medisch dossier 2 ●
- Een tweede mening (second opinion) 3 ●
- Vragen over de huisarts 4 ●
- Schadevergoeding bij een medische fout 5 ●
- Vragen over de tandarts 6 ●
- Informatie en toestemming (informed consent) 7 ● 7**
- Uw klacht over de gezondheidszorg (wet klachtenrecht) 8 ●
- Kinderen, hun ouders en patiëntenrechten 9 ●
- Wie beslist? (wilsonbekwaamheid en vertegenwoordiging) 10 ●

Informatie en toestemming

(informed consent)

SERIE PATIËNTENRECHT

INHOUDSOPGAVE

pagina

- 1 Inleiding
- 2 Het recht op informatie
- 7 Uitzonderingen op de informatieplicht
- 8 Toestemming
- 9 Geen toestemming
- 12 Heeft u twijfels?
- 12 Tenslotte
- 13 Het Informatie- en Klachtenbureau Gezondheidszorg
- 14 Belangrijke adressen
- 15 Tolken

COLOFON

Uitgave Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie (NPCF)
Postbus 1539
3500 BM Utrecht
telefoon: (030) 297 03 03
fax: (030) 297 06 06
e-mail: npcf@npcf.nl
website: www.npcf.nl

Bestelnummer 54/7

Prijs € 2,75 incl. verzendkosten

ISBN-nummer 90-75784-01-5
NUGI 732

Auteur J. van Santen

Tekstredactie Martine Versluis, Truus Veldhuijzen

Vormgeving Carel Zaal BNO, Eindhoven

Productie Helms Consultancy, Eindhoven

Utrecht, 2e druk, november 2003

Bestellen van deze brochure is mogelijk door overmaking van het gevraagde bedrag (inclusief verzendkosten) op Postbank nr. 370907 t.n.v. de NPCF te Utrecht o.v.v. het bestelnummer.
Bij afname van meerdere exemplaren naar het zelfde verzend-/debiteurenadres gelden aantrekkelijke kortingen.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgenomen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DE NPCF, DAT ZIJN WIJ.....

Patiënten- en consumentenorganisaties, actief op het terrein van zorg en welzijn, vormen samen de Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie (NPCF). Vanuit ieders eigen expertise werken wij aan een betere zorg vanuit het perspectief van de patiënt en consument. Dit doen we onder het motto 'Iedereen is anders, maar samen zijn wij sterk'.

Voor de leesbaarheid is in de tekst de 'hij' vorm gebruikt.

Waar 'hij' staat kan ook 'zij' worden gelezen.

Informatie ^{en} toestemming

(informed consent)

Inleiding Wanneer met uw gezondheid iets aan de hand is, roept u de hulp van een arts of een andere deskundige in. Na onderzoek stelt deze een behandeling voor. U kunt daarvoor uw toestemming geven. Of niet. In de gezondheidszorg mag u alleen worden behandeld met uw toestemming. U beslist dus zelf of u wordt behandeld.

Zonder informatie kunt u geen toestemming geven. Omdat u dan niet weet waar u over beslist. Daarom is het belangrijk dat u informatie krijgt en dat u die ook begrijpt. Als een patiënt toestemming geeft op basis van voldoende informatie wordt dat 'informed consent' genoemd.

Sinds 1 april 1995 is de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGB0) van kracht. In deze wet is uw recht op informatie en het toestemmingsvereiste vastgelegd. Wat houden deze rechten in? En hoe kunt u ervoor zorgen dat u goede informatie krijgt? In deze brochure leest u erover.

HET RECHT OP INFORMATIE

Waarover krijg ik informatie?

De Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGB0) stelt dat de hulpverlener u informatie moet geven over ...

een voorgenomen onderzoek

Soms vindt een hulpverlener onderzoek nodig. Hij legt u dan uit waarom. Ook zet hij uiteen wat het onderzoek inhoudt en hoeveel duidelijkheid het kan opleveren. Tevens vertelt hij welke belasting het onderzoek voor u geeft. En of er andere mogelijkheden zijn.

de aard en de gevolgen van uw ziekte

Uw hulpverlener licht u in over de oorzaak van uw ziekte. Hij vertelt u of die besmettelijk is. Hoelang het kan duren. En of de ziekte erfelijk is. Ook zet hij uiteen wat de gevolgen voor uw dagelijks leven zijn.

de behandeling

De hulpverlener stelt u een behandeling voor. Hij legt u uit wat die inhoudt en wat hij ermee denkt te bereiken. Wat gebeurt er als de behandeling niet plaatsvindt? Is er kans dat uw ziekte vanzelf overgaat of zal het erger worden?

gevolgen van de behandeling

Soms heeft een behandeling bijwerkingen of nadelige gevolgen. Denk aan grote littekens of misselijkheid. De hulpverlener moet u daarover informeren.

Uw hulpverlener wijst u op de mogelijke risico's. Hoe groter het risico

of hoe ingrijpender het gevolg, hoe meer reden om dit met u te bespreken.

Wanneer bepaalde complicaties vaak optreden, moet u dat weten. Dan kunt u daar rekening mee houden. Sommige complicaties komen zelden voor. Daarover zal de hulpverlener u dan niet vertellen.

andere mogelijkheden

Als er andere behandelingswijzen zijn, moet u daarvan op de hoogte zijn. En van de voor- en nadelen van deze mogelijkheden. De hulpverlener legt ze aan u voor, zodat u gericht een keuze kunt maken. Ook kan hij u wijzen op de mogelijkheid om een tweede mening van een andere deskundige te vragen.

medicijnen

U kunt medicijnen voorgeschreven krijgen. Over het soort medicijn, de werking ervan en de mogelijke bijwerkingen licht de hulpverlener u voor.

Krijg ik nog meer informatie?

Daarnaast krijgt u informatie die niet is omschreven in de WGB0. Die gaat meestal over algemene en praktische zaken, bijvoorbeeld over de organisatie rond uw behandeling of de hulpverlening. Is ziekenhuisopname noodzakelijk? Wanneer is het spreekuur? En de bezoektijden? Wat zijn de huisregels? Misschien heeft u krukken of een rolstoel nodig. Waar kunt u die krijgen?

Vaak kunt u zelf bijdragen aan uw genezing. Bijvoorbeeld door de medicijnkuur volgens voorschrift af te maken of door rust te houden. Of u krijgt het advies om bepaald voedsel niet te eten. Ook hierover licht uw hulpverlener u in.

Van wie krijg ik informatie?

Degene die u behandelt, moet ervoor zorgen dat u informatie krijgt. Hij is daarvoor verantwoordelijk. Aan hem stelt u dus ook uw vragen.

Soms zijn er meerdere personen bij uw behandeling betrokken. Het moet voor u duidelijk zijn van wie u welke informatie krijgt. In veel gevallen zijn daarover afspraken gemaakt. Is het voor u toch onduidelijk? Vraag er dan naar.

Voor aanvullende informatie kunt u elders terecht. Een ziekenhuis heeft vaak een patiëntenservicebureau. Ook bij een patiëntenvereniging kunt u veel te weten komen over een ziekte of een behandelingsmethode. Daar kunt u ook in contact komen met medepatiënten om ervaringen uit te wisselen.

Moet ik zelf informatie geven?

Natuurlijk geeft u zelf ook informatie. U licht uw hulpverlener in over uw klachten. Ook beantwoordt u zo goed mogelijk zijn vragen. Dan kan hij kan een duidelijk beeld van uw klachten krijgen.

Op welke wijze krijg ik informatie?

Mensen verschillen van elkaar. Bijvoorbeeld in opleiding, voor kennis, houding en karakter. Ieder gaat op zijn eigen wijze om met ziekte. De een wil er alles over weten. De ander geeft zich meer over aan de adviezen van de hulpverlener. Daarom informeert de hulpverlener iedere patiënt verschillend.

Voorbeeld *Een kind van vier jaar heeft koorts en oorpijn. De huisarts wil zijn oren en longen onderzoeken. Aan het kind legt hij eenvoudig uit wat hij gaat doen. Hij vertelt dat het geen pijn doet en dat de stethoscoop koud aanvoelt.*

Als een patiënt niet goed Nederlands spreekt, kan een familielid of

bekende als vertaler optreden. Is dat niet mogelijk dan kan een hulpverlener kosteloos via een tolkencentrum de hulp van een tolk inroepen.

Hoe kan ik zorgen dat ik goede informatie krijg?

Uw hulpverlener wil u zo goed mogelijk inlichten. Vraag wanneer iets niet duidelijk is. Anders zal hij ervan uit gaan dat u hem begrijpt en dat u geen vragen meer heeft. Het is moeilijk om op het juiste moment de juiste vragen te stellen. Ook is het bijna onmogelijk om alle informatie meteen te onthouden.

Hier volgen enkele tips om u daarbij te helpen.

- **Schrijf van tevoren uw vragen op. Tijdens het gesprek kunt u kort het antwoord opschrijven bij de vragen.**
- **Neem eventueel iemand mee die kan helpen en met wie u kunt napraten.**
- **Vertel zo duidelijk mogelijk wat en hoeveel u wilt weten.**
- **Durf al uw vragen werkelijk te stellen.**
- **Stel uw vragen op een gunstig ogenblik, bijvoorbeeld niet vlak voordat u weg moet.**
- **Neem voor uw vragen de benodigde tijd. Maak zo nodig een vervolgspraak.**
- **Zeg het wanneer u uw hulpverlener niet begrijpt, bijvoorbeeld omdat hij ingewikkelde medische termen gebruikt.**
- **Herhaal het antwoord om te controleren of u het goed heeft begrepen.**
- **Leg eventuele twijfels of onduidelijkheden aan uw hulpverlener voor.**
- **Vraag of u hem mag bellen als u nog met vragen zit.**

Kan ik schriftelijke informatie krijgen?

Op uw verzoek kunt u de informatie op schrift krijgen. Dan kunt u alles nog eens rustig doorlezen. De hulpverlener zal de belangrijkste

zaken voor u opschrijven. Of hij geeft u een voorlichtingsfolder mee, als die er is. Hierin kan hij dan aantekeningen maken die voor uw situatie van belang zijn.

Krijgen anderen informatie over mij?

Uitsluitend de hulpverleners die betrokken zijn bij uw behandeling, zijn op de hoogte van uw situatie. Anderen krijgen alleen informatie over u als u daar uitdrukkelijk toestemming voor geeft. Bij een ziekenhuisopname is het de gewoonte om ook de familie te informeren. Wilt u niet dat bepaalde personen informatie over u krijgen? Laat dit dan uitdrukkelijk weten.

Waarom is het belangrijk dat ik informatie krijg?

Het recht op informatie is een belangrijk patiëntenrecht. Voldoende informatie stelt u als patiënt in staat om zelf keuzes te maken. Een behandeling verloopt doorgaans beter wanneer u als patiënt voldoende informatie heeft. Dan weet u wat er gebeurt, wat er van u wordt verwacht en welke rol u heeft. Wanneer u onvoldoende bent geïnformeerd, kan dat onzekerheid, angst, of misverstanden veroorzaken. Ook het vermoeden dat u niet goed bent geïnformeerd, kan die gevoelens oproepen.

UITZONDERINGEN OP DE INFORMATIEPLICHT

Wanneer krijg ik geen informatie?

Soms denkt een hulpverlener dat u bepaalde informatie niet aan kan. Bijvoorbeeld omdat u erg depressief of van streek bent. Dat mag voor hem geen reden zijn om u geen informatie te geven. Alleen bij hoge uitzondering mag dat. Uw hulpverlener moet ervan overtuigd zijn dat de informatie voor u schadelijk zal zijn. Hij moet dit eerst met een andere hulpverlener bespreken. Als het in uw belang is, moet hij de informatie verstrekken aan iemand anders. Zodra u de informatie zelf kunt verwerken, moet uw hulpverlener u alsnog informeren.

Voorbeeld *U heeft een operatie ondergaan. Vlak daarvoor heeft uw moeder een ongeluk gehad. Zij is er ernstig aan toe. U maakt zich grote zorgen over haar. Uw hulpverlener besluit om u nog niet te vertellen dat de uitslag van uw operatie ongunstig is. Na twee dagen is het gevaar voor uw moeder geweken. Op dat moment informeert hij u over uw eigen toestand.*

Wat als ik zelf geen informatie wil?

Het is mogelijk dat u zelf geen informatie wilt. Dat kunt u aangeven. De hulpverlener zal dan wel de consequenties van het 'niet willen weten' aan u uitleggen. Soms heeft het voor u of een ander heel nadelige gevolgen als u geen informatie krijgt. Bijvoorbeeld omdat u een besmettelijke ziekte heeft. Dan moet uw hulpverlener u toch informeren.

TOESTEMMING

Is mijn toestemming altijd nodig?

Voor ieder onderzoek of ingreep die een hulpverlener uitvoert, is de toestemming van de patiënt vereist. U kunt dus ook uw toestemming niet geven. U bent niet verplicht om behandeld te worden.

Geldt mijn toestemming voor de gehele behandeling?

Een behandeling bestaat meestal uit meerdere onderdelen. Bijvoorbeeld eerst een bloedonderzoek, dan een injectie, daarna een kleine ingreep en tot slot een nacontrole. Voor ieder onderdeel is uw toestemming noodzakelijk.

Voorbeeld *U heeft ingestemd met een kijkoperatie aan uw knie. De anesthesist bereidt de verdoving voor. U krijgt een ruggenprik. Dat wilt u absoluut niet omdat u bang bent voor de pijn. U geeft daar dus geen toestemming voor. Na overleg kiest u voor een volledige narcose.*

Wordt mij altijd om toestemming gevraagd?

Wanneer er sprake is van een ingrijpende behandeling zal de hulpverlener uitdrukkelijk uw toestemming vragen. U kunt hem in dat geval vragen om uw toestemming schriftelijk vast te leggen. In de overige gevallen gaan hulpverleners ervan uit dat u uw toestemming stilzwijgend geeft. Dit kan bijvoorbeeld blijken uit uw gedrag.

Voorbeeld *U bent door de huisarts verwezen om bloed te laten afnemen. U stroopt uw mouw op en steekt uw arm uit. Daaruit blijkt duidelijk dat u uw toestemming voor de bloedafname geeft.*

GEEN TOESTEMMING

U bent niet verplicht een behandeling te ondergaan, zelfs als deze medisch gezien noodzakelijk is. U kunt besluiten geen toestemming te geven. Voor u persoonlijk kan een behandeling ongewenst zijn.

Wat gebeurt er als ik geen toestemming geef?

Als u geen toestemming geeft, moet uw hulpverlener dat respecteren. De behandeling gaat dan niet door. Uw hulpverlener moet er wel van overtuigd zijn dat u de gevolgen van uw beslissing overziet. Heeft hij daarover twijfels dan moet hij u nogmaals goed informeren. U bent zelf verantwoordelijk voor uw beslissing. U kunt uw hulpverlener dan ook niet op de mogelijk negatieve gevolgen van uw keuze aanspreken. Dat kan alleen als hij u niet goed heeft geïnformeerd.

Betekent dat het eind van de relatie met mijn hulpverlener?

Uw weigering betekent niet automatisch het einde van de relatie met uw hulpverlener. Mogelijk stemt u wel in met een andere behandeling. Of u wacht de situatie liever nog even af.

Voorbeeld *De tanden van uw ondergebit zijn verschoven. Uw tandarts zegt dat hij dit gemakkelijk met een beugel kan verhelpen. U wilt geen beugel. De tandarts blijft gewoon uw gebit controleren en zonnig behandelen.*

Pas als u helemaal niet meer behandeld wilt worden, kan de hulpverlener de relatie met u beëindigen. Hij kan dan immers niets meer voor u betekenen.

Kan ik mijn toestemming intrekken?

Nadat u uw toestemming heeft gegeven, kunt u altijd van mening

veranderen. Dan trekt u uw toestemming in. De hulpverlener zoekt samen met u naar een andere behandeling. U kunt ook van verdere behandeling afzien.

Voorbeeld *U heeft kanker. In overleg met de specialist heeft u besloten een chemokuur te volgen. Dat betekent dat u gedurende een lange periode medicijnen moet gebruiken. De kuur valt u zo zwaar dat u besluit ermee te stoppen.*

Mag ik het ziekenhuis verlaten wanneer ik dat wil?

U mag een ziekenhuis verlaten, ook al is dat medisch gezien niet verstandig. U hebt daarvoor geen toestemming van de behandelend arts nodig. Deze kan u wel vragen om een verklaring te ondertekenen dat u uit eigen wil vertrekt. De arts kan dan later aantonen dat hij geen verantwoordelijkheid voor uw vertrek draagt. U bent niet verplicht zo'n formulier te ondertekenen.

Voorbeeld *U bent zwanger. Vanwege hoge bloeddruk bent u opgenomen. In uw situatie is het beter dat u zich rustig houdt, maar u wilt liever naar huis. U bent ervan overtuigd dat u thuis ook voldoende rust in acht kunt nemen. Hoewel uw arts het u afraadt, verlaat u het ziekenhuis.*

Wat gebeurt er als ik geen toestemming kan geven?

Wanneer u zelf geen toestemming kunt geven, moet iemand anders dat voor u doen. Zo'n vertegenwoordiger neemt beslissingen die het meest in uw belang zijn. Of beter nog, zoals hij denkt dat u het zou hebben gewild.

U kunt zelf van tevoren schriftelijk een vertegenwoordiger aanwijzen. Ook kan de rechter een curator of mentor benoemen. Meestal is er niets schriftelijk geregeld. In dat geval moet de hulpverlener toestemming vragen aan uw partner, anders aan een ouder, kind, broer of zuster.

Wanneer anderen over u moeten beslissen, kan een wilsverklaring een belangrijke hulp zijn. Hierin legt u vast welke behandeling u zou willen of juist niet.

In de wet staat de volgende regeling. Uw hulpverlener zal een verklaring dat u een bepaalde behandeling niet wenst, in principe respecteren. U krijgt dus geen behandeling waarvoor u geen toestemming zou hebben gegeven.

Vraag uw huisarts of specialist om u te helpen met het opstellen van een wilsverklaring.

In een acute situatie is een behandeling niet te voorzien. Soms kunt u gevaar lopen wanneer een hulpverlener niet direct handelt. In zo'n situatie mag hij u zonder toestemming behandelen. Dat is immers het meest in uw belang.

Voorbeeld *U bent opgenomen in een verpleeghuis. Plotseling wordt u onwel en zakt u in elkaar. Een verpleegkundige begint u te beademen, een ander roept de dokter. Deze geeft u een injectie. U komt weer bij kennis. Er moest zo snel gehandeld worden, dat er geen tijd was om uw partner om toestemming te vragen.*

HEEFT U TWIJFELS?

Ook al krijgt u nog zulke goede informatie, u kunt altijd twijfels krijgen. Spreek die uit. Leg ze voor aan uw hulpverlener. Anders gebeurt er misschien iets dat u niet wilt.

Wellicht wilt u de zaken voor uzelf op een rij zetten en heeft u daarvoor informatie van een andere hulpverlener nodig. Mogelijk zijn er voor uw ziekte gespecialiseerde hulpverleners of instellingen. Dan kunt u een tweede mening vragen. Bespreek dit eerst met uw eigen hulpverlener. Hij kan dan samen met u bekijken naar wie u het beste kunt gaan. Hierover kunt u ook informatie vragen bij een patiëntenvereniging.

U kunt meer inzicht krijgen in uw behandeling door inzage in uw dossier te vragen. Hierin staan alle gegevens over uw behandeling. U heeft recht op inzage in uw dossier. U kunt uw hulpverlener vragen om het samen in te zien. Hij kan dan meteen een uitleg geven.

TENSLOTTE

In de gezondheidszorg beslist u als patiënt wat er met u gebeurt. Dat doet u op basis van informatie die uw hulpverlener u zo goed mogelijk verstrekt. Ook uw eigen opstelling is van groot belang. Door duidelijke vragen te stellen en helder aan te geven wat u wilt, kunt u op een goede manier met uw hulpverlener samenwerken. Daardoor bent u in staat een behandeling te kiezen die bij u past en waarin u vertrouwen heeft. Dat komt zowel u als uw hulpverlener ten goede.

HET INFORMATIE- EN KLACHTENBUREAU GEZONDHEIDSZORG

Heeft u na het lezen van deze brochure nog vragen? Neem dan contact op met een Informatie- en Klachtenbureau Gezondheidszorg (IKG). Daar kunt u terecht met uw vragen en/of klachten over de gezondheidszorg. Het IKG geeft informatie, advies en zonodig bijstand in het realiseren van uw rechten. Zo kan dit bureau u helpen met het opstellen van een brief, samen met u een gesprek voorbereiden of eventueel zelfs meegaan naar een gesprek met een hulpverlener.

BELANGRIJKE ADRESSEN

Voor adressen en informatie over regionale **Informatie- en Klachtenbureaus Gezondheidszorg (IKG's)** kunt u bellen met het centrale telefoonnummer 0900 2437070 of kijk op www.klachtenopvangzorg.nl

Voor adressen van patiëntenverenigingen kunt u contact opnemen met de **NPCF**,
Postbus 1539, 3500 BM Utrecht, telefoon 030 2970303 of kijk op www.npcf.nl

Voor algemene publieksinformatie kunt u contact opnemen met het **ministerie van VWS**,
Postbus 20350, 2500 EJ Den Haag, telefoon 070 3407890 of kijk op www.minvws.nl

TOLKEN

Voor tolken kunt u contact opnemen met

Stichting Tolk- en Vertaalcentrum Nederland

Postbus 695 7550 AR Hengelo (0)
telefoon 074 2555222 of kijk op www.tvcn.nl

Voor vertalingen:

Postbus 1565 5602 BN Eindhoven
telefoon 040 2197050

Centraal Kantoor:

Postbus 19116 3501 DC Utrecht
telefoon 030 2913535

